مدارس شبانه‌روزی و درس‌پژوهی

مصطفی سهرابلو
دبیر علوم تجربی، بیجار، کردستان

عکس: حسن نوراللهی

اشاره

درس‌پژوهی، به‌عنوان یک موضوع قابل تأمّل، چند سالی است مورد توجه مسئولان آموزشی و به ویژه معلمان قرار گرفته است، در این موضوع، معلم از آن جهت مورد تأکید است که کارگزار اصلی تعلیم‌وتربیت به شمار می‌رود و اهداف متعالی نظام‌های تعلیم‌وتربیت در ابعاد مختلف در نهایت باید به واسطهٔ او محقق شود. (خاکباز و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۲۵) همان‌طور که می‌دانیم یکی از دغدغه‌های مربیان تربیتی، صاحب‌نظران، کارشناسان و سیاست‌گذاران تعلیم وتربیت، و در سطوح عملیاتی، مدیران مدارس و معلمان، بهبود فرایند یاددهی ـ یادگیری است. تبدیل شدن مدرسه به سازمان یادگیرنده و اینکه همه از هم و دبیران هم از همتایان خود یادبگیرند، ایده و الگویی است که در درس‌پژوهی قابل مشاهده است. (بختیاری، ۱۳۹۲: ۲۰) گرچه درس‌پژوهی در مدارس ابتدایی و در درس ریاضی معمول‌تر است ولی این‌کار در تمام مقاطع تحصیلی و در تمام موضوعات درسی قابل اجراست و هیچ محدودیتی ندارد. اما از آنجا که اجرای صحیح و مؤثر برنامه درس‌پژوهی نیازمند حداقل ۳ نفر همکار هم‌رشته است دبیران در اجرای این کار با مشکلاتی مواجه خواهند بود و این علی‌رغم امکان استفاده از همکاران رشته‌های دیگر در برخی موارد برای درس‌پژوهی است. لذا لازم است اقدامات و راهکارهایی برای تسهیل اجرای درس‌پژوهی توسط دبیران متوسطه اول مدارس روستایی اندیشیده شود. نگارنده در این نوشتار بر بهره‌گیری از مدارس شبانه‌روزی روستاها برای کمک به حل این مشکل، تأکید می‌نماید.

فرایند درس‌پژوهی

درس‌پژوهی[1]، یک روش تحقیق است که در آن، معلمان به‌صورت گروهی دربارهٔ موضوعات برنامهٔ درسی به پژوهش می‌پردازند. درس‌پژوهی، الگویی برای بهسازی عمل کارگزاران آموزشی همچون معلمان است که بر چرخهٔ پژوهش، یادگیری گروهی، کیفی، مشارکتی و مداوم کارگزاران آموزشی شامل تبیین مسئله، طراحی، بازاندیشی عمل و بازبینی یافته‌ها استوار است...(سرکارآرانی،۱۳۹۱: ۴)، به‌عبارت دیگر «درس‌پژوهی فرایند عمل فکورانهٔ کارگزاران آموزشی مبتنی بر شواهد عینی است...» (همان). سرکارآرانی در مقالهٔ «درس‌پژوهی الگویی برای بهسازی گفتمان ریاضی در کلاس درس: مطالعه موردی درس ریاضی دبیرستان فوکی شیما»، درس‌پژوهی را یک الگوی ژاپنی[2] برای پرورش حرفه‌ای معلمان در مدرسه می‌داند که می‌تواند در عمل به گسترش فرهنگ یادگیری در مدرسه یاری رساند و محیطی را فراهم سازد تا معلمان از یکدیگر بیاموزند، دانش حرفه‌ای خود را ارتقا دهند، به بازبینی و بازاندیشی در رفتار آموزشی و تربیتی خود بپردازند و بیش از پیش به نیازها و نحوه تعامل با دانش‌آموزان توجه کنند.

فرایند درس‌پژوهی را شامل ده گام اساسی

دانسته‌اند که به اختصار در زیر می‌آید:

۱. تشکیل گروه، تقسیم کار، و مسئولیت اعضای گروه؛
۲. تعیین هدف پژوهش؛
۳. تعیین ماده و موضوع درسی؛
۴. تدوین طرح درس اولیه توسط اعضای گروه؛
۵. اجرای اولین تدریس؛
۶. گزارش‌نویسی و نقد و بررسی اولین تدریس؛
۷. بازنگری مجدد طرح درس؛
۸. تدریس دوم و تمرکز بر تهیه گزارش مجدد؛
۹. گزارش‌نویسی و نقد و بررسی تدریس دوم؛
۱۰. بازتاب و پیامدهای تدریس و ایجاد گزارش درس‌پژوهی (بختیاری و مصدقی نیک،۱۳۹۲،۲۱).

درس‌پژوهی و دبیران دورهٔ متوسطهٔ اول مدارس روستا

درس‌پژوهی، امری مشارکتی و گروهی و نیازمند همکاری چندین معلم هم‌رشته است. بر این اساس حضور و همکاری معلمان یک درس و یک پایه تحصیلی، از ویژگی‌های مراحل اولیهٔ درس‌پژوهی یعنی تشکیل گروه است. از سوی دیگر در بیشتر مدارس متوسطه اول روستایی، شاهد حضور بیش از یک معلم در یک رشته مشخص نیستیم، لذا نگارنده، بهره‌گیری از مدارس شبانه‌روزی روستایی را، که تقریباً می‌تواند تمام روستاهای اطراف را پوشش دهد، به‌عنوان راهکار این مسئله ارائه می‌نماید.

مدارس شبانه‌روزی، مرکز گردهمایی و رشد حرفه‌ای معلمان (ازطریق درس‌پژوهی)

با امکان تجمیع دانش‌آموزان مدارس روستاهای اطراف در یک منطقه و همچنین معلمان رشته‌های همسان متوسطه اول، مانند همکاران علوم‌تجربی، ریاضی و... در مدارس شبانه‌روزی، پیش‌نیاز مؤثر و اولیه فرایند درس‌پژوهی یعنی «حضور همکاران هم رشته»، فراهم می‌گردد و علاوه براین، دبیران متوسطهٔ اول روستایی می‌توانند از کمک‌ها و تجارب ارزنده سایر رشته‌ها نیز به نحو احسن و به سهولت استفاده نمایند. این اتفاق در ایجاد گروه‌های مختلف درس‌پژوهی برای کلیه دروس متوسطهٔ اول، مانند علوم تجربی، ریاضی، قرآن، کار و فناوری و... با کمترین هزینه و زمان و بیشترین کارایی و بهره‌وری مؤثر خواهد بود نزدیکی کلاس‌های دبیران هم‌رشته به همدیگر در مدارس شبانه‌روزی، در چیزی که سرکارآرانی از آن به‌عنوان «باز شدن در کلاس به‌روی همکار» یا «درددل حرفه‌ای معلمان»یا «اصلاح اشکالات و نقد و تفکر[۳]» یاد می‌کند، بسیار مؤثر است.

به طور خلاصه با بهره‌گیری از مدارس شبانه‌روزی روستایی در ارتباط با درس‌پژوهی دبیران متوسطهٔ اول مدارس روستا، تغییرات مثبتی در موارد زیر رخ می‌دهد:

- توسعهٔ حرفه‌ای معلمان از طریق مشارکت گروهی و تعامل دبیران هم‌رشته در طی فرایند درس‌پژوهی؛
- تبدیل فعالیت‌های پژوهشی، ازجمله درس‌پژوهی، توسط معلمان، به فعالیت‌های عادی و روزمره؛
- تبادل تجربه‌های آموزشی نهفتهٔ همکاران و کشف عقاید خلاقانهٔ دبیران دروس و بهره‌گیری دبیران جوان؛
- امکان مشارکت والدین دانش‌آموزان و افراد متخصص در فرایند درس‌پژوهی؛
- افزایش انگیزه و اعتمادبه‌نفس در همکاران فرهنگی و تصمیم آن‌ها به رشد و پیشرفت در رشتهٔ تخصصی خود؛
- افزایش یادگیری دانش‌آموزان در تعامل بیشتر با یکدیگر و همچنین تعامل با معلمان.

با توجه به پراکندگی روستاها و به‌تبع آن پراکندگی مدارس روستایی و تعداد کم معلمان هم‌رشته در یک مدرسه (بیشتر مواقع فقط یک معلم برای یک درس مانند علوم‌تجربی در هر مدرسه روستایی حضور دارد)، وجود مدارس شبانه‌روزی با داشتن ظرفیت‌های فراوان می‌تواند به متمرکز نمودن معلمان و دانش‌آموزان مناطق روستایی در محیط شبانه‌روزی‌ها کمک کند. بدین ترتیب با اجتماع معلمان و دانش‌آموزان در یک محیط، امکان تعامل بیشتر و آسان آن‌ها و تشکیل جلسات مختلف و کم‌هزینه برای انجام بسیاری فعالیت‌های پژوهشی از جمله درس‌پژوهی ایجاد شده و فرایند درس‌پژوهی با قوّت و سهولت و پیشرفت کمی و کیفی اجرا می‌گردد.

پی‌نوشت‌ها

1.Lesson study

۲. البته به این معنا نیست که درس‌پژوهی فقط یک روش ژاپنی است و در سایر کشورها قابل اجرا نیست.

۳. فایل آموزشی درس‌پژوهی، پایگاه کیفیت بخشی درس‌پژوهی، ص٦، ١٣٩٤.

منابع

۱. سرکارآرانی، محمدرضا، **درس‌پژوهی الگویی برای بهسازی گفتمان ریاضی در کلاس درس: مطالعه موردی درس ریاضی دبیرستان فوکی شیما**، فصلنامهٔ تعلیم‌وتربیت، شمارهٔ ۱۰۵.

۲. خاکباز، فدایی، موسی‌پور، **تأثیر درس‌پژوهی بر توسعهٔ حرفه‌ای معلمان ریاضی**، فصلنامهٔ تعلیم‌وتربیت،شماره٩٤.

۳. سرکارآرانی، محمدرضا، **درس‌پژوهی نظریه‌ای برای بهسازی عمل**، مجلهٔ رشد آموزش ابتدایی، شماره ۳، ص۵ ـ ٤.

٤. بختیاری، مصدقی نیک، **درس‌پژوهی، الگویی برای پرورش حرفه‌ای معلمان**، مجلهٔ رشد آموزش متوسطه، شمارهٔ ۱، ص۲۱ ـ ۲۰.